

УДК 37.015.31:17.023.32-057.87

АЛІНА ІВАНИЦЯ

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто особливості сімейного виховання студентської молоді, обґрунтовується його пріоритетність при впливі на особистість студента.

***Ключові слова:** сім'я, сімейне виховання, студентська молодь, особливості сімейного виховання.*

Актуальність проблеми. Останнім часом, поруч з іншими соціальними явищами, можемо спостерігати зміни, які відбуваються й у відносинах у родині – чоловіків і жінок, батьків і дітей різної статі і віку. Тепер важко виділити, хто "головніший" в родині. Змінюється сам тип залежності в родині людей один від одного, а чоловічі і жіночі ролі тяжіють до симетрії, змінюються уявлення про те, як повинні поводитися чоловік і дружина. Все частіше говориться про виникнення нових нетипових проблем виховного характеру внаслідок різних матеріальних і психологічних труднощів, пережитих родиною. Невпевнені в собі батьки перестають бути авторитетом і зразком для наслідування у своїх дітей, особливо для студентської молоді. Студенти часом виконують непрестижну, некваліфіковану роботу, але вигідну в грошовому відношенні, і їхній заробіток може наближатися до заробітку батьків або навіть перевищувати його. Це один із факторів, що

сприяє падінню авторитету батьків в очах студентської молоді, викликає зсув у системі життєвих цінностей. Подібна тенденція не тільки скорочує виховні можливості родини, але і приводить до зниження інтелектуального потенціалу суспільства.

Проте можна вивести досить певну залежність успішності формування особистості. Чим краща сім'я і чим краще впливає вона на виховання, тим вищі результати фізичного, морального, трудового виховання особистості. За рідкісним винятком, роль сім'ї у формуванні особистості визначається залежністю: яка сім'я, така і виросла у ній людина. Саме в родині студентська молодь одержує перший життєвий досвід, робить перші спостереження і вчиться, як себе поводити в різних ситуаціях.

Сімейне виховання можна розглядати як педагогічний, соціокультурний, народний і релігійний феномен. Традиції як феномен буття виявляють сутнісні характеристики сімейного виховання. До них можна віднести педагогічні, соціокультурні, народні та релігійні традиції сімейного виховання.

Головною духовною силою, яка скріплює сім'ю, є почуття спорідненості, кровна співдружність. Ця думка висловлена багатьма мислителями, відображена в поглядах багатьох народів. Російський учений І.А. Ільїн показав, що людська сім'я, на відміну від «сім'ї» у тварин, є «цілий острів духовного життя». І якщо родина цього не усвідомлює, вона приречена на розкладання і розпад [1]. Історія показала і підтвердила це досить наочно: великі катастрофи і зникнення народів виникають з духовно-релігійних криз, які виражаються, перш за все, в розкладанні сім'ї.

Виховання дітей не закінчується із настанням повноліття, а продовжується впродовж усього життя – це віддача особливих сил, сил духовних. Вони багато одержують від батьків, і останні природно породжують у них почуття подяки, любові і свого роду гордості своїми батьком і матір'ю. Не тільки сам по собі підхід, допомога, турбота батьків, але й участь, і ласка їх грають у цьому роль. Вони завжди люблять тих, хто любить і поважає їхніх батьків. І коли батьки дійсно володіють великими достоїнствами і дітям доводиться бачити вираження подяки або поваги до їхніх батьків, це майже завжди справляє на них враження, яке залишається на все життя і нерідко визначальний характер життя і подальшої діяльності [3].

Виклад основного матеріалу. Особистості батьків грають суттєву роль у житті кожної людини. Любов дитини до своїх батьків безумовна та безмежна. Причому якщо в перші роки життя любов до батьків забезпечує власне життя і безпеку, то в міру дорослішання батьківська любов усе більше виконує функцію підтримки і безпеки внутрішнього, емоційного і психологічного світу людини. Батьківська любов – джерело і гарантія благополуччя людини, підтримки тілесного і душевного здоров'я, що не втрачає свого значення і в студентському віці.

Коли йдеться про взаєморозуміння, емоційний контакт між студентською молоддю та батьками, мається на увазі деякий діалог, взаємодія дитини і батька (матері) один з одним. Головне у встановленні діалогу – це спільне устремління до загальної мети, спільне бачення ситуацій, спільність у напрямку спільних дій. Першорядне значення має сам факт спільної спрямованості до вирішенню проблем. Молодь завжди повинна розуміти, якими цілями керується батько в спілкуванні. Дитина, навіть у найстаршому віці, повинна ставати не об'єктом виховних впливів, а союзником у загальному сімейному житті, у відомому сенсі її творцем. Коли студент бере участь у загальному житті родини, розділяючи всі її цілі та плани, настає справжній діалог. Важливо дотримати рівність позицій – тобто, визнання активної ролі молоді в процесі виховання. Людина – завжди активний суб'єкт самовиховання. Рівність позицій у діалозі складається в необхідності для батьків постійно вчитися бачити світ у самих різних його формах очима своїх дітей. Головне у встановленні діалогу – це спільний потяг до загальної мети, спільне бачення ситуацій, спільність у напрямку дій. Мова йде не про обов'язковий збіг поглядів і оцінок. Часто точка зору батьків і студента різна, що цілком природно при розходженнях досвіду. Однак першорядне значення має сам факт спільної спрямованості до вирішення проблем.

Найбільш істотною характеристикою діалогічного спілкування, що виховує, полягає у встановленні рівності позицій студента і батьків.

Досягти цього в повсякденному сімейному спілкуванні непросто. Звичайно стихійно виникаюча позиція дорослого – це позиція «над» студентською молоддю. Людина не повинна бути об'єктом виховання, вона завжди активний суб'єкт самовиховання. Батьки можуть стати володарями душі своєї дитини лише в тій мірі, в якій їм вдається розбудити у студентської молоді потребу у власних досягненнях, власному вдосконаленні.

Батькам, якщо необхідно у виховних цілях, давати оцінку студентській молоді, то оцінювати потрібно не особистість молоді, а її дії і вчинки важливо здійснювати, змінюючи їхнє авторство.

У педагогічній діяльності абсолютної норми не існує. У батьківській праці, як у кожній іншій, можливі і помилки, і сумніви, і тимчасові невдачі, поразки. Виховання в сім'ї – це те ж життя. Відносини з дитиною, так само як і з кожною людиною, глибоко індивідуальні і неповторні.

Глибокий постійний контакт із молоддю – це універсальна вимога до виховання, яка в однаковій мірі може бути рекомендована всім батькам, контакт необхідний у вихованні кожної дитини в будь-якому віці. Саме відчуття і переживання контакту з батьками дають студентській молоді можливість відчутти й усвідомити батьківську любов, прихильність і турботу. Основа для збереження контакту – щира зацікавленість в усьому, що відбувається в житті студентської молоді.

Крім діалогу, для вселяння студентській молоді відчуття батьківської любові необхідно виконувати ще одне надзвичайно важливе правило. Визнання права студентської молоді на властиву їй індивідуальність, несхожість на інших, у тому числі несхожість на батьків. Приймати студентську молодь – значить затверджувати неповторне існування саме цієї людини, з усіма властивими їй якостями. Батьки повинні усвідомлювати, що кожна негативна оцінка особистості студентської молоді і властивих їй якостей характеру, якою б справедливою, по суті, вона не була, якою б ситуацією ні викликалося, завдає серйозної шкоди контакту зі студентською молоддю, порушує впевненість у батьківській любові. Необхідно виробити для себе правило не оцінювати негативно самої молоді, а критикувати тільки невірну здійснену дію або помилковий, необдуманий вчинок.

Дистанція, що стала переважною у взаєминах зі студентською молоддю в сім'ї, безпосередньо залежить від того, яке місце займає діяльність виховання у складній, неоднозначній, часом внутрішньо суперечливій системі різних мотивів поведінки дорослої людини. Тому варто усвідомити, яке місце в батьківській власній мотиваційній системі займає діяльність з виховання своєї дитини.

Для батьків сімейне виховання – процес свідомого формування фізичних і духовних якостей студентської молоді. Кожен батько і кожна мати повинні добре розуміти, що вони хочуть виховати у своїй дитині. Цим визначається свідомий характер сімейного виховання і вимога розумного і виваженого підходу до вирішення виховних завдань.

Сімейне виховання в педагогіці розуміється як керована система взаємин батьків з дітьми. Виховна робота батьків у сім'ї – це, перш за все, самовиховання. Отже, кожному з батьків треба вчитися бути педагогом, вчитися керувати взаєминами з молоддю. Вивчення виховних, педагогічних відносин, що виникають між батьками і їхніми дітьми студентського віку, має особливе значення для попередження відхилень у моральному розвитку студентської молоді.

Методи виховання дітей у сім'ї – це шляхи (способи), за допомогою яких здійснюється цілеспрямований педагогічний вплив батьків на свідомість і поведінку дітей. Вони не відрізняються від загальних методів виховання, але мають свою специфіку:

- вплив на дитину індивідуальний, заснований на конкретних вчинках і пристосований до особистості,
- вибір методів залежить від педагогічної культури батьків: розуміння мети виховання, батьківської ролі, уявлень про цінності, стилю взаємин у сім'ї і т. д. Тому

методи сімейного виховання несуть в собі яскравий відбиток особистості батьків, значною мірою залежать від встановлених ними виховних пріоритетів: одні хочуть виховати послух, і тому їхні методи націлені на те, щоб молодь безвідмовно виконувала вимоги старших. Інші вважають більш важливим вчити самостійного мислення, прояву ініціативи і, природно, знаходять для цього відповідні методи.

Вибір і застосування методів батьківського виховання спираються на ряд загальних умов:

1. Знання батьками своїх дітей, їхніх позитивних і негативних якостей: що читають, чим цікавляться (а сьогодні – ще й їхні інтернет-захоплення), які доручення виконують, які труднощі відчують, які відносини з одногрупниками та викладачами, що понад усе цінують в людях і т. д.

2. Особистий досвід батьків, їхній авторитет, характер стосунків у сім'ї, прагнення виховувати особистим прикладом також позначаються на виборі методів. Ця група батьків зазвичай вибирає наочні методи, порівняно частіше використовує доручення.

3. Якщо батьки віддають перевагу спільної діяльності, то зазвичай переважають практичні методи. Інтенсивне спілкування під час спільної праці, переглядів телепередач, походів, прогулянок дає добрі результати: молоді люди більш відверті, це допомагає батькам краще зрозуміти їх. Немає спільної діяльності, немає і приводу, і можливості для спілкування.

4. Педагогічна культура батьків робить вирішальний вплив на вибір методів, засобів, форм виховання. Помічено здавна, що в сім'ях педагогів, освічених людей діти завжди краще виховані. Отже, вчити педагогіку, оволодівати секретами виховного впливу зовсім не розкіш, а практична необхідність. [4, с. 204].

«Педагогічні знання батьків, важливі ...для ... розумового розвитку, духовного життя дітей, у вирішальній мірі залежить від ... елементарної педагогічної культури матері і батька, яка виражається у мудрому розумінні складних душевних рухів людини, яка розвивається», – писав В.О. Сухомлинський. [5, с. 22]

Разом з тим, багато залежить і від особистості батьків, від стилю їхнього ставлення до сина чи доньки. Відомо, що родини дуже сильно розрізняються за тим чи іншим ступенем волі і самостійності, наданої молоді. В одних родинах діти, що досягли студентського віку, практично, зовсім самостійні. В інших – звітують у всіх, навіть дрібних, вчинках, їх не відпускають у походи і поїздки з друзями, охороняючи їхню безпеку. Доросла, загалом, людина є підзвітною у виборі друзів, усі її дії піддаються суворому контролю, що не може не викликати внутрішнього супротиву, зумовлює виникнення конфліктів або збільшення міжособистісної дистанції.

Сучасне родинне виховання ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки:

- креативності – вільного розвитку здібностей дітей;
- гуманізму – визнання особистості як абсолютної цінності;
- демократизму, заснованого на встановленні рівноправних духовних відносин між дорослими і дітьми;
- громадянськості, заснованої на усвідомленні місця свого «Я» в суспільно-державній системі;
- ретроспективності, що дозволяє здійснювати виховання на традиціях народної педагогіки, а також власної родини;
- пріоритетності загальнолюдських моральних норм і цінностей [1, с. 74].

У кожній родині об'єктивно складається певна система виховання. Під системою виховання розуміються мета виховання, формулювання її завдань, більш-менш цілеспрямоване застосування методів і прийомів виховання, врахування того, що можна і чого не можна допустити у відношенні студентської молоді. Можуть бути виділені 4 тактики виховання в сім'ї і відповідають їм 4 типи сімейних взаємин, що є і передумовою і результатом їх виникнення: диктат, опіка, «невтручання» і співпраця. Диктат у родині виявляється в систематичному придушенні одними членами сім'ї ініціативи та почуття власної гідності інших його членів. Опіка в родині – це система відносин, при яких батьки,

забезпечуючи своєю працею задоволення всіх потреб студента, захищають його від будь-яких турбот, зусиль і труднощів, приймаючи їх на себе. Система міжособистісних відносин у родині, яка будується на визнанні можливості і навіть доцільності незалежного існування дорослих та студента, може породжуватися тактикою «невтручання». Співробітництво як тип взаємин у сім'ї передбачає опосередкованість міжособистісних стосунків у сім'ї загальними цілями і завданнями спільної діяльності, її організацією і високими моральними цінностями. Саме в цій ситуації долається егоїстичний індивідуалізм дитини. Сім'я, де провідним типом взаємин є співробітництво, набуває найвищої якості, стає групою високого рівня розвитку – колективом.

Слід відзначити, що період навчання у вищому навчальному закладі для молодшої людини означає зміну вікового статусу в аж до дорослого стану, і цю зміну можна здійснити за своїм вибором, можна скасувати або змінити. В цілому студентський період веде до зростання людської свободи в соціальному вимірі.

Саме освіта (середня та вища) веде до суттєвих змін процесів спадкоємності культури і закріпленні механізмів культурних новацій. М. Мід у роботі «Культура и преемственность» дає цьому чітке обґрунтування. Сучасна ситуація характеризується тим, що батьки прищеплюють своїм дітям установку на соціальну мобільність, на засвоєння нових умов і культурних норм. Але в більшості соціумів зміна роду занять і соціального становища, яка тягне за собою видозміну поведінки, також пов'язана і зі змінами в структурі особистості. Як правило, перший розрив зі стилем поведінки батьків виникає в результаті отриманої освіти, в тих випадках, коли батьки вибирають для своїх дітей освіту нового типу, ставлять перед ними завдання здобути іншу професію. Наслідки, однак, тут залежать від ситуації. Якщо число таких молодих людей велике, вони стають зразками поведінки один для одного і, відкидаючи в нових умовах поведінкові моделі дорослих, розглядають своїх вчителів і адміністраторів як конфронтуючу їм силу, яку скоріше потрібно перехитрити, ніж наслідувати її приклад. Група студентів, що виробила свій стиль поведінки, може послужити моделлю для своїх молодших братів (і сестер), які будуть вважати природним слідувати їх прикладу. Вони, вводячи нові жаргонні вирази і нові точки зору, можуть видозмінювати стиль поведінки. Але чим сильніше відчувається різниця між поколіннями в родині, чим сильніші соціальні зміни, які є наслідками залучення людини в нові групи, тим більш тендітною стає соціальна система, і врешті, тим менш впевнено, ймовірно, буде себе почувати індивідуум [3], а отже, потребуватиме підтримки.

Висновки. Мета виховання – сприяти розвитку людини, яка вирізняється своєю мудрістю, самостійністю, художньою продуктивністю і любов'ю. Необхідно пам'ятати, що не можна дитину зробити повноцінною людиною, а можна тільки цьому сприяти і не заважати, щоб вона сама з себе виховала людину.

Тож у поведженні з дитиною, що досягла студентського віку, оптимальним є ставлення, за якого вона розглядається не як об'єкт виховання, а як суб'єкт самовиховання, і розумна підтримка тих тенденцій її особистісного становлення, які оптимально поєднують інтереси самої молодшої людини, її родини та суспільства, в якому їй доведеться реалізуватися як особистості та професіоналові.

Список використаних джерел

1. Ильин И.А. О семье /И.А. Ильин. Собр. соч. Т.1. М.: Рос. книга, 1993. – С.142—167.
2. Мудрость воспитания: Книга для родителей – М., 1989.
3. Мид М. Культура и преемственность. Исследование между поколениями / М. Мид. – М., 2012.
4. Физическое и умственное развитие / К Флейк-Хобсон, Б.Е. Робинсон, П. Скин // Ребенок и семья : хрестоматия / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара : Бахрах-М, 2002.
5. Сухомлинський В.А. Батьківська педагогіка. – К., 1977.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2013

Иваница А.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассмотрены особенности семейного воспитания студенческой молодежи, обосновывается его приоритетность при воздействии на личность студента.

Ключевые слова: семья, семейное воспитание, студенческая молодежь, особенности семейного воспитания.

Ivanitsa A.

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Ukraine

FEATURES FAMILY EDUCATION STUDENTS

The article describes the features of family education students, is grounded in its priority under the influence of the personality of the student.

Keywords: family, family education, and students, especially family education.